

Tajemství zmařeného života Nevyjasněné úmrtí mladé dívky na Stránské skále

Jiří Skoupý

Vápencový masiv brněnské Stránské skály odnepaměti přitahoval pozornost lidského živlu, který v přírodních jeskyních, výklencích a skalních puklinách nacházel již v dobách před 600 000 lety ochranu před nepřízní počasí a před dravou zvěří. Vyhovující podmínky pro pravěké osídlení nabízela kromě podzemních prostor a všudypřítomné horniny, vhodné pro výrobu nejrůznějších pracovních nástrojů také řeka Svitava, protékající tehdy v údolní mezi dnešní Stránskou skálou a Bílou horou. Po lovcích mamutů objevili tuto lokalitu středověcí stavitelé a kameníci, pro které představoval velmi kvalitní jurský rohovec vynikající stavební surovinu. Nejedna z brněnských sakrálních i světských staveb byla proto postavena z lomového kamene, vytěženého právě ze Stránské skály. Jako dobrý příklad můžeme zmínit tzv. „Zderadův sloup“¹ na břehu Svitavy při ulici Křenové. Po roce 1830 vznikla za dnešní Podstránskou ulicí vápenka, jejíž komín se v terénu nacházel až do konce 40. let minulého století; vlastní těžba vápence skončila však už roku 1925. Starší pamětníci dodnes ve svých vzpomínkách zmiňují také nechvalně proslulou „Kostivárnu“ v Černovičkách, továrnu na výrobu spodia, tedy kostního uhlí, které se získávalo pálením zvířecích kostí v uzavřených nádobách bez přístupu vzduchu. Zápach z továrny se prý šířil po celém okolí a lidé se proto tomuto místu raději zdaleka vyhýbali. Existenci továrny je možné doložit už roku 1873 a ještě ve 20. letech minulého století představoval tento průmyslový areál, nevybavený kanalizací ani jakýmkoliv jiným hygienickým zázemím, velký problém pro tehdejší obecní radu. Z dalších průmyslových objektů je třeba zmínit i „Ostmarku“, tedy „*Flugmotorenwerke Ostmark Wien, G.m.b.H., Zweigwerk Brunn*“,² která roku 1941 položila základy pozdějšího Zetoru a jejíž vedení – ve snaze uchránit svoji válečnou výrobu před spojeneckými nálety³ – nařídilo,

¹ Kolem roku 1470 byl postaven vysoký sloup u brněnské šibenice nedaleko mostu přes řeku Svitavu. Podle nejnovějších zjištění jde o sakrální místo spojené s výkonem spravedlnosti, tj. popravištěm. Dřívější bádání považovala sloup, kde nyní chybějí postavy světců v tabernáklech, za pranýř, Boží muku (tak M. Trapp, což bylo blízko skutečnosti) či označení mílového okruhu.

² „*Firma Flugmotorenwerke Ostmark, Gesellschaft mit beschränkter Haftung* byla založena 2. dubna 1940 se sídlem ve Vídni. Dr. Ing. Wilhelm Eckenberg a ekonom Paul Tappert byli jmenováni výkonnými řediteli společnosti. Mateřský závod měl sídlo na Vídeňském Novém Městě a její pobočky byly vybudovány v Brně a ve slovinském městě Maribor.“ SEGEĐOVÁ, Lucie: Jeskyně Moravského krasu za druhé světové války. Historie firmy Flugmotorenwerke Ostmark G. m. b. H. Wien, Zweigwerk Brunn a její detašovaná pracoviště (bakalářská práce), Masarykova univerzita 2010, str. 14.

³ „Válečný křest ohněm čekal Brno v pátek dne 25. srpna roku 1944. Útokem na líšeňský závod bylo pověřeno 87 letounů B-17 od 2., 97. a 99. bombardovací skupiny s doprovodem 39 letounů P-38 od 1. stíhací skupiny a 64 letounů P-51 od 332. stíhací skupiny. Z technických závad některých strojů byl útok nakonec proveden pouze 79 bombardéry. Během dvou minut od 11:02 do 11:04 hodin svrhla letadla na továrnu bez použití

vyhloubit v masivu Stránské skály v letech 1943-45 několik stovek metrů podzemních chodeb. Na rozdíl od podobných lokalit v Moravském krasu (jmenujme např. jeskyni „*Výpustek – Auslass Werke*“), kde se nacistům podařilo rozjet kompletně zbrojní výrobu, vytvořit betonové podlahy, nevratně zničit krápníkovou výzdobu a znemožnit tak další vědecký výzkum, vedla ražba štol ve Stránské skále k objevení dosud neznámých krasových prostor. Poválečné průzkumy vyústily až ke slavnému objevu tzv. „Medvědí jeskyně“ a společně s odkrytím mnoha významných paleontologických nálezů dobře navázaly na předválečnou tradici, založenou r. 1910 doc. J. Woldřichem a Ing. J. Mazáčem (dnes už neexistující tzv. „Woldřichova jeskyně“). „*Nebyla to ovšem jediná jeskyně objevená v tehdejší době při lámání kamene. V roce 1912 došlo k objevu dalších tří, a to nijak malých jeskyní (velikost 36 - 40 m²), o kterých bohužel nemáme ani nejmenší zprávu.*“⁴

Výše popsané podmínky vytvářely podhoubí pro utváření poměrně specifické a samostatné struktury místního obyvatelstva, nacházejícího ve zmíněných průmyslových podnicích částečně zdroj své obživy. Typickou uzavřenost a izolaci obyvatel nouzových dělnických domků pod Stránskou skálou – tzv. „Džungle“ – výrazně nenarušila ani 2. světová válka, která s sebou přinesla likvidaci části osady v Černovičkách a následný transport tamních romských obyvatel do koncentračních táborů, ani odsun několika německých rodin v letech 1945-46. Do takto uzavřené komunity bylo evidentně obtížné proniknout a odlehlá osada společně s nepřívětivými podmínkami k životu přivedla na svět spoustu tajuplných příběhů a událostí, jejichž střípky se dodnes dochovaly ve vzpomínkách stárnoucích pamětníků stejně jako pravěké zkameněliny ve vápencovém masivu. Tento jev je pozoruhodný jak z hlediska sociologického, tak i literárního a není bez zajímavosti, že jednu ze svých povídkových reportáží věnoval prostředí a obyvatelům nouzových kolonií u Stránské skály i spisovatel František Heřmánek (*1901, †1946). Kniha „*Brno, které není v průvodci*“ z roku 1936 je jedinečným a téměř zapomenutým svědectvím o životě lidí, navždy ztracených na brněnských periferiích: „*To není cikánská divoká a nahá osada nebo tábor na Podkarpatsku a v Rumunsku. To není špinavá a ubohá čtvrť v Košicích nebo cikánská vesnice za Paříží u Montrouge, kde mají cikáni i dřeváky-lakýrky. Ne nepodobná nouzovým koloniím u Brna, dokonce je i předstihuje ve výstavnosti, to je cikánská ves za Brnem. Ale přece jen má jinou vůni a orient, pokrytý střízlivými barvami městské civilizace přece prokukuje. Skoro*

radaru z výšky 22 500 - 26 000 stop celkem 940 kusů 500 librových (asi 226 kilových) bomb, celkem tedy 235 tun trhavin.“ Tamtéž, str. 23.

⁴ MUSIL, Rudolf; VALOCH, Karel: Stránská skála, výjimečná lokalita. Brno: Moravské zemské muzeum, 2001, str. 15.

podél trati „líšenky“ ve vršcích, je schována opodál města, které se roztahuje jako těsto v díži a blíží se ...“⁵

Stránská skála a její nejbližší okolí tak dodnes patří k vyhledávaným cílům vědců, výletníků, amatérských historiků i nadšených „záhadologů“, popíjející mládeže a v neposlední řadě také nejrůznějších individuí na okraji společnosti, kteří se na celkovém vzhledu lokality v posledních letech bohužel velmi negativně podepisují. Temné a rozlehlé prostory štol i strmé srázy skalních stěn vzbuzují za určitých podmínek v citlivějších lidech podivuhodné pocity a vyvolávají děsivé představy, zhusta podporované živoucími městskými legendami a ústně tradovanými rezidui nejrůznějších tragických událostí, jež se v tomto prostředí odehrály. Poslední takový případ se tu stal 13. února 2011 v noci z neděle na pondělí. Smutná událost zůstala v tisku téměř nepovšimnuta.

Většina návštěvníků, procházejících okolo vchodů do podzemních systémů č. 2/II a 2/III (spodní patro bývalé podzemní továrny a uzavřený vstup do krytu CO) si možná ani nevšimne zašlé pamětní desky, umístěné ve skalním masivu několik metrů poněkud výše napravo od vchodu č. 2/II. Poškozená deska z leštěného vápence obsahuje toto sdělení: „*Zde skonala Vlastička Dostálová, 14.10.1938.*“ Některý ze zrovna přítomných místních obyvatel rád připojí vyprávění o malé holčičce, která spadla při hře ze skály a jejíž zoufalá matka poté spáchala sebevraždu oběšením, a to prý přímo na trámu v jedné ze štol opuštěného komplexu stránskorskalské podzemní továrny. Legenda se traduje v několika navzájem se lišících variantách a jen dokazuje, že žije z větší části svým vlastním životem a pouze její ústní verze již nemůže sloužit jako hodnověrný pramen. Je však dnes vůbec možné zjistit, co se před mnoha desetiletími mezi strmými vápencovými stěnami vlastně stalo?

Dobový tisk přinesl o celé události jen tuto krátkou zprávu: „**Záhadný konec mladého života.** Brno. Včera odpoledne uslyšeli lidé, pracující poblíž Stránské skály v Židenicích, dunivý pád (sic!). Běželi do rokliny pod Stránskou skálou, která je asi padesát metrů hluboká, a tam našli čtrnáctiletou Vlastu Dostálovou, která bydlela v Židenicích u svých rodičů, v tratolišti krve a v bezvědomí. Než přijela záchranná stanice, děvče skonalo a tak potom policejní lékař dal mrtvolu odvést do ústavu pro soudní pitvu. Děvče odešlo ráno z domu bez jakýchkoliv známek rozrušení a proto policie nyní vyšetřuje, zda jde o neštěstí, nebo zda Dostálová skočila ze skály v sebevražedném úmyslu. Zatím strážníci marně shánějí svědky dívčina pádu, neboť na Stránské skále v osudné hodině nikdo nebyl.“⁶

⁵ HEŘMÁNEK, František: Brno, které není v průvodci, Moravské nakladatelství, Brno: 1936, str. 41.

⁶ Lidové noviny, 15.10.1938, str. 4.

Pojďme se nyní podívat na místo, kde se celá tragédie odehrála. Ponurý zářez s pamětní deskou, s vchodem do nacisty vyražené štoly a s krytem CO získal svoji nynější podobu až v letech Protektorátu a následně v letech poválečných; protože byl značný kus vápencového masivu za války při tvorbě příjezdové komunikace, při ražbě podzemních tunelů a v průběhu stavby krytu odtěžen, není již dnes možné, lokalizovat přesné souřadnice místa dopadu těla. Vyšplháme-li se na vrchol kopce a pokusíme-li se nalézt výchozí bod smrtelného skoku, zjistíme, že asi nejvhodnější prostor k takovému sebevražednému konání se nachází tam, kde se cestička, táhnoucí se po svahu kopce od krajních domků ulice Stránská, téměř dotýká kraje srázu. Zbývající části okraje propasti tvoří několik skalních stupňů a ty jsou poměrně obtížně přístupné. Pohledem shora lze rovněž ověřit další detail z vyprávění pamětníků – na skalním útesu nad pamětní deskou se uchytila břízka, která prý byla do skály vsazena na Vlastinu památku. V tomto případě se však nad veškerou pochybnost jedná o běžnou náletovou dřevinu.

Pokusme se tedy zrekapitulovat mezi pamětníky nejvíce rozšířené legendy, provedme jejich konfrontaci s doloženými fakty a vyhodnotíme vzájemné rozpory i styčné body: pád ze skály při sáňkování vylučuje datum úmrtí – dostatek sněhu pro sáňkování není pro polovinu října typický. Další výklad hovoří o panickém útěku z domova kvůli špatnému vysvědčení a s tím spojeném úrazu – říjnové datum opět hovoří jasně proti, krom toho Vlastička v létě 1938 právě dokončila základní školní docházku. Ani verze o sebevraždě z neopětované lásky se nejeví jako příliš reálná. Autor rovněž před nedávnem narazil na stěží uvěřitelnou variantu příběhu, kde Vlastička spadla ze svahu nešťastnou náhodou, začtena do napínavé knihy a jeden z místních obyvatel prý pozoroval celou událost dalekohledem. Zajímavé je, že téměř všechny ústně tradované verze této legendy vždy zmiňují Vlastinu maminku, která údajně běžela v inkriminovanou dobu bezprostředně za svojí dcerou, byla tak přímou svědkyní její nešťastné smrti a později se oběsila na trámu ve štole č. 1 (se vstupem do plazivkové jeskyně „krápničky“). Otec se v žádném z popisů události nevyskytuje, jeho role zůstává zatím nejasná.

Po nahlédnutí do archivních záznamů lze snadno zjistit následující fakta: tragicky zesnulá dívka se úředně jmenovala Vlasta Dostálová, narozena dne 24. září 1924, vyznání římskokatolického, pokřtěna v zábrdovickém kostele Nanebevzetí Panny Marie, bytem Juliánov, Žerotínova ul. č. 408. Otec Vlastičky Eduard Dostál, nar. 17. dubna 1899 v Kyničkách u Olomouce, byl muž mnoha povolání i profesí, pracoval postupně jako kočí, povozník, obchodník a výběřčí, matka Anna Dostálová, za svobodna Buchtová, nar. 28. dubna 1900 pocházela z Líšně. Jejich sňatek byl uzavřen před městskou radou v Brně dne 3.

března 1923; zřejmě nešťastné manželství bylo na základě rozhodnutí krajského civilního soudu v Brně ze dne 22. prosince 1932 rozloučeno a Eduard Dostál se záhy nato podruhé oženil s o 14 let mladší Boženou Boudnou, nar. 18. dubna 1913 v Jevišovicích u Znojma. Rovněž civilní sňatek se konal dne 25. března 1933 a obě dcery, Vlasta a její starší sestra Ludmila připadly do péče otci. Z druhého manželství se 7. února 1935 narodila ještě dcera Edita. Eduard Dostál se pod Stránskou skálu přistěhoval s dětmi a svojí druhou ženou, policejně se v místě přihlásil 10 dnů po tragické dceřinně smrti, dne 25. října 1938. Dům se nacházel na adrese Stránská 1344 (dnes Stránská 36b). Jeho bývalá žena-Vlastina maminka Anna bydlela po rozvodu v Maloměřicích na adrese U olší 23, později Obřanská 166 a s rodinou se téměř nestýkala.⁷

Dochovaný dědický spis⁸ pod jednacím číslem D II370/38 ze dne 4. listopadu 1938 obsahuje úmrtní zápis i ohledací list a dokládá, že „dítko“ Vlasta Dostálová, dcera obchodníka, skutečně zemřela dne 14. října 1938 na následky pádu z výše. Ohledání těla provedl univerzitní lékař Dr. Berka 17. října 1938 v 10 hodin dopoledne, jako příčinu smrti konstatoval zlomení vazů a klasifikoval celý případ jako úraz. Pohřeb se konal téhož dne na hřbitově v Brně-Židenicích, hrob ve skup. 8 č. 479 je do dnešních dnů udržován v dokonalém pořádku. Protože Vlasta jako nezletilá nedisponovala žádným majetkem, bylo dědické řízení za přítomnosti předsedy místního výboru Antonína Kříže dne 7. listopadu 1938 ukončeno. O zmíněném policejním vyšetřování a soudní pitvě jsem nenalezl žádných dokladů a pravděpodobně vůbec neproběhly, ani staniční kniha četnické stanice v Židenicích (v předválečných dobách náležely ulice Stránská i Podstránská k židenickému katastru) neobsahuje o dané události žádný záznam; dost možná měly úřady v časech těsně po Mnichovské dohodě svých vlastních starostí dost. A nepomohou ani obecní kroniky – Židenice měly vlastní kroniku až v poválečných letech jako součást tehdejšího ObNV Brno IV.

Závěrem se pokusme o rekonstrukci příběhu, který se svým pojetím blíží lidovému dramatu a osobně jej pokládám za možný a reálný. Jak již bylo zmíněno, nebylo na místě žádných svědků a policejní protokol se nedochoval; přesto však žije osoba z nejpovolanějších, která může vnést do celé záležitosti světlo. Paní L., blízká příbuzná tragicky zesnulé Vlastičky, vypověděla autorovi tuto verzi události, kterou zde nyní uvádí s jejím laskavým svolením a se snahou o maximální možnou objektivitu: po rozvodu manželů Dostálových žila starší dcera Ludmila (tedy v rozporu s výše zmíněným rozhodnutím rozvodového soudu) u

⁷ AMB, fond Z1 Pobytová evidence občanů, policejní přihláška Eduard Dostál, Anna Buchtová, Božena Boudná.

⁸ MZA, fond C 152 Lidový soud civilní Brno.

své matky v Obřanech, zatímco Vlasta zůstala u otce, který zakoupil zmíněný domek na Stránské skále. Součástí domku bylo i malé hospodářství, na němž si otec patrně v obavě před blížící se válkou úzkostlivě zakládal a jehož obstarávání bylo velmi náročné. Vlasta tak byla již od dětských let zapojena do těžké práce.

Po ukončení povinné školní docházky se chtěla Vlasta osamostatnit a od rodiny odejít, převážně z důvodů napjatých vztahů s nevlastní matkou. Našla si proto prozatímní ubytování u kamarádky Schlesingerové a práci u židovského podnikatele v textilní továrně na Bratislavské ulici v Brně. O víkendech docházela nadále k otci a vypomáhala s hospodářstvím. Jako nekvalifikovanou pomocnou sílu ji však zaměstnavatel po 3 měsících propustil, což se přes úzkostlivé utajování nějak dozvěděl i její otec a při jedné z návštěv dal Vlastě otevřeně najevo, že pokud bude skutečně bez práce a tudíž i bez finančních prostředků, nevezme ji už zpět k sobě domů. Protože Vlasta nechtěla ztrátu zaměstnání přiznat, odešel rozzlobený otec do města, aby zjistil, zda mu dcera nelže. Vlastička tak zůstala toho nešťastného říjnového pátku v domě na Stránské ulici sama se svojí macechou. Nyní prý následovala bouřlivá hádka mezi Vlastou a Boženou, při níž nevlastní matka zahrnula Vlastu výčitkami, nazvala ji prý nevděčnicí a poté odešla s malou dcerou Editou na nákup. Zda byla zlomená dívka v tomto kritickém okamžiku skutečně dohnána až na pokraj svých duševních sil a zda mohla otcova v rozčilení vyřčená pohrůžka společně s obviňujícími slovy z úst nevlastní matky zapůsobit jako spouštěcí proces sebevražděného jednání, není už dnes samozřejmě možné jakkoliv zjistit. O případných konfliktech v rodině se totiž policie dle všech indicií nic nedozvěděla, a protože je i v lékařské zprávě Božena Dostálová překvapivě uvedena v kolonce „rodiče“, nebylo zřejmě ani vyšetřujícím orgánům známo, že tato skutečnost neodpovídá pravdě. Vlastino zoufalé rozhodnutí muselo být ovšem náhlé a impulzivní, což ostatně dokládá fakt, že se nedochoval žádný dopis na rozloučenou – pokud pomineme možnost, že byla jeho existence policii úmyslně zatajena.

Samotný akt sebevraždy údajně sledoval obecní hlídač-hutař z protější Bílé hory a přestože se policii jako svědek nikdy nepřihlásil, sousedům prozradil, že se Vlasta prudce rozběhla po cestičce, vedoucí k propasti a těsně před srázem se vždy zastavila, jakoby měla v úmyslu zkoušet tímto nezodpovědným způsobem svoji odvahu. To zopakovala před smrtelným skokem několikrát. Polekaný hutař ihned běžel k místní rodině Welzových (Velcových?) a ti zalarmovali policii i lékaře, verze z novinové zprávy o zdaleka slyšitelném „dunivém pádu“ se proto nejeví jako příliš věrohodná. Vlastin otec byl dceřinou tragickou smrtí naprosto zdrcený a bezprostředně po události nechal do skály zasadit zmíněnou pamětní desku, jež podivuhodnou souhrou nejrůznějších okolností přežila všechny terénní úpravy,

spojené se stavbou nacistického podzemního komplexu i krytu CO a zachovala se až do dnešních dnů. Již z předchozího textu víme, že policie případ pravděpodobně uzavřela jako nešťastnou náhodu; osud prý konečně „potrestal“ macechu Boženu Boudnou tím, že obě její děti (Edita i mladší syn) zemřely v dětském věku.

Eduard Dostál zemřel dne 27. srpna 1947 a jeho tělo bylo uloženo do hrobu k dceři Vlastě; dívčina vlastní matka Anna i druhá Eduardova žena Božena však byly prokazatelně naživu ještě v roce 1953. Záhadami opředenou a často diskutovanou sebevraždu Vlastiny matky ve štole s trámem můžeme ovšem považovat za velmi nepravděpodobnou; jak již bylo zmíněno, žena se s rodinou od roku 1932 zřejmě dlouhodobě nestýkala, na Stránské skále nikdy nežila, nebyla obeznámena s místními reáliemi a zamyslíme-li se nad praktickým provedením tohoto způsobu sebevraždy (výška trámu, obtížná přístupnost štol, relativně vysoký věk sebevražedkyně apod.), dojdeme k závěru, že tato legenda nejspíše vychází z až neskutečné a přízračné ponurosti daného místa. Poslední pochybnosti definitivně vyvrací údaj, že vstup do zmíněné štolky č. 1 byl zhruba od poloviny padesátých let – a zřejmě i v letech šedesátých – zazděn (zbytky zdiva s násilně vyloženým vstupem jsou dodnes v terénu patrné): *„Štolky byly po válce nějakou dobu volně přístupné (...). K jejich uzavření došlo v padesátých letech (...). Uzavření štol zřejmě přímo souviselo se zabráním prostor za vchodem 2/III pro vojenské účely, kdy zde dle sdělení pracovníků CO začala Čsl. armáda budovat protiatomový kryt. Na počátku šedesátých let, tedy přibližně v téže době, kdy byl obsazen i známý Výpustek, předali vojáci takřka již hotový kryt Civilní obraně ZKL (jeden z někdejších názvů Zetoru) a ta r. 1963 nechala zpracovat projektovou dokumentaci jeho dokončení a technického vybavení. Kryt měl nadále sloužit jako velitelské stanoviště v případě války a byl utajován pod označením „Sklad 12BV-VS“. Záznam v provozní knize krytu z 19.7.1965, kdy bylo předáno k užívání filtroventilační zařízení, dokládá, že k tomuto datu byl kryt plně dokončen a zprovozněn.“*⁹ Pokud tedy některý z Vlastiných příbuzných sebevraždu skutečně spáchal, odehrálo se vše zřejmě jinde a jinak.

Archivní prameny se vrátily zpět do zaprášených regálů a náš příběh je u konce. Vlastiččin vzorně udržovaný hrob, kde odpočívá společně se svým otcem, je ozdoben bílou soškou půvabné mladé dívky.

Až půjdete na Stránskou skálu, vzpomeňte na nešťastnou Vlastičku a na všechny další, kteří zde ztratili své životy a připojte se ke společnému přání, aby se jejich počet už nikdy více nezvýšil.

⁹ ŠENKYŘÍK, Marek: Speleofórum, Firma Flugmotorenwerke Ostmark G.m.b.H. Wien, Zweigwerk Brünn (1941-1945) a nedokončená továrna ve Stránské skále, str. 59.